

تشیع در آمریکا و تأثیرپذیری از عوامل خارجی

لیاقت علی تکیم

اشاره:

لیاقت علی تکیم اهل زنگبار واقع در کشور تانزانیاست و دارای دکترای تاریخ ادیان از مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی در لندن است. در این مقاله، تأثیرات مراجع تقلید، خطبا و علمای شیعه ساکن در خارج از آمریکا همچون لبنان، عراق و ایران بر شیعیان آمریکا بررسی شده است. انقلاب اسلامی ایران، تلاش مهاجران جدید شیعی، مخالفت اهل سنت با شیعیان و آثار محمد تیجانی السماوی تأثیر بسزایی بر روند گرایش به تشیع بر جای نهاده‌اند. ولی با گذشت دو دهه از انقلاب اسلامی و پیدایش نسل جدید و جوان شیعه در آمریکا تحولات پدید آمده در عرصه بین‌الملل، به ویژه خاورمیانه، نیاز به تحول در برنامه‌های مذهبی مشهود است. نوشتار حاضر به بررسی ابعاد گوناگون تشیع در آمریکا می‌پردازد که هم اکنون از نظر همراهان و خوانندگان گرامی می‌گذرد.

مقدمه

ترکیب جامعه مسلمانان آمریکا به هیچ وجه همگن نیست. در واقع، اسلام در آمریکا آمیزه‌ای از گروه‌های قومی، نژادی، فرقه‌ای و ملی فراوان است. محققانی که مسلمانان آمریکا را با عنوان ماهیتی یکدست بررسی می‌کنند، اغلب تفاوت‌های ظریف بسیاری را که خصیصه جمعیت‌های متنوع مسلمانان در آنجا هستند، از نظر دور نگه می‌دارند. حضور روزافزون جامعه مسلمانان در آمریکا منجر به افزایش تعامل میان مسلمانان داخل و خارج آمریکا شده است. افزون بر این، جهانی‌سازی و شیوه‌های پیشرفته ارتباطات موجب جریان آزاد اندیشه‌های خارج از آمریکا به درون آمریکا و نفوذ آن در زندگی مسلمانانش شده است. این مقاله تأثیرات خارجی بر شیعیان آمریکا را بررسی می‌کند. همچنین تأثیر میراث شیعی وارداتی را بر تعریف تشیع در محیط آمریکایی ارزیابی می‌کند. چگونگی کمک عوامل خارجی در شکل‌گیری نهادهای شیعی در آمریکا و کیفیت استفاده شیعیان آمریکا از رهبران روحانی خود، مستقر در خاورمیانه برای ایجاد یک محیط اجتماعی منسجم در آمریکا نیز در این مقاله بررسی می‌گردد. من تأثیرات خارجی بر شیعیان را به سه بخش تقسیم کرده‌ام: سیاسی، مذهبی و فرهنگی. از نظر سیاسی، احیای اسلام در خاورمیانه بر تفکر اسلامی رایج در آمریکا تأثیر گذاشته است. جنبش‌های سیاسی با ایدئولوژی‌های مشخص، قادرند دیدگاه‌های خویش را به شکل کارآمدتری در آمریکا منتشر نمایند؛ چرا که این جنبش‌ها اغلب در کشورهای خود به شدت سرکوب می‌شوند. از این رو، جنبش‌های بسیاری در خاورمیانه، غرب را بستری بالقوه مستعد برای رشد، توسعه و بیان اندیشه‌های خویش یافته‌اند. این جنبش‌ها شامل گروه‌های مخالف مانند گروه ضد ایرانی مجاهدین خلق، گروه‌های ضد صدام و ضد سعودی هستند. افکار فعالان سیاسی شیعه همچون محمدباقر صدر، امام خمینی و علی شریعتی به وسیله پیروان آن‌ها، که بسیاری از آنان در مراکز اسلامی فعالیت می‌کنند، در وجدان و ضمیر شیعیان آمریکا نهادینه شده‌اند. همان گونه که خواهیم گفت، آراء سیاسی و مذهبی یکی دیگر از علمای برجسته شیعه، آیه‌الله فضل‌الله، در مراکز اسلامی و اینترنت انتشار یافته‌اند. پیمان‌های سیاسی خارج از آمریکا نیز مواضع اتخاذ شده از سوی مراکز شیعی در آمریکا را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مراکز اسلامی آمریکا در دیربورن میشیگان از آرمان حرکت امل مستقر در لبنان حمایت می‌کند و این در حالی است که مجمع با جنبش فعال سیاسی حزب الله لبنان ارتباط بسیار نزدیک دارد. حزب الدعوة، جنبش سیاسی - مذهبی مخالف رژیم عراق، اخیراً مسجدهای در دیربورن خریداری کرده است. بخشی از هزینه‌های این مرکز (موسوم به مرکز فرهنگی اسلامی) را آیه‌الله فضل‌الله تقبل کرده است. دعوت ایشان به مقاومت در برابر بی‌عدالتی در چنین مراکزی تبلیغ می‌شود. مرکز دیگری به نام مجلس تحت نفوذ ایران است و به همین علت، شیوه سفت و سختی برای حجاب توصیه می‌کند و تفسیری جدی از اسلام ارائه می‌دهد. جنبش‌های سیاسی که منافع آمریکا را تأمین کنند، اغلب مورد حمایت دولت این کشور قرار می‌گیرند. برای مثال، پیش‌بینی می‌شود آمریکا برنامه کمک پنج میلیارد دلاری به گروه‌های مخالف رژیم کنونی عراق را اعلام کند. این طرح شاید برای نخستین بار شامل حمایت از گروه‌های شیعی مستقر در ایران همانند مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق گردد.

نقش مرجع تقلید در آمریکا

ویژگی جامعه شیعه در آمریکا، نفوذ رهبری دینی شیعه است که نهاد مرجعیت نیز نامیده می‌شود. در جوامع شیعی، مرجع فقیه اعلمی است که فتاوی‌ای او در احکام شرعی از سوی مقلدانش متابعت می‌گردد. در غیبت امام دوازدهم شیعه، وظیفه مرجع، تفسیر مجدد اصول و ضوابط اسلامی در عصر جدید است. از این رو، او قادر است بر زندگی اجتماعی و دینی مقلدانش تأثیر بگذارد. فرایند پیروی از فتاوی‌ای

● جهانی‌سازی و شیوه‌های پیشرفته ارتباطات موجب جریان آزاد اندیشه‌های خارج از آمریکا به درون آمریکا و نفوذ آن در زندگی مسلمانانش شده است

فقهی فقیه اعلم تقلید نام دارد. مراجع و کلاهی در امور مالی و مذهبی تعیین می کنند تا نمایندگی آنان را در آمریکا بر عهده بگیرند. این کار موجب شده است تا شیعیان بتوانند در طرح ها و برنامه هایی شرکت کنند که آموزش دینی برای شیعیان آمریکا را فراهم می آورند. مراجع شیعی مستقر در خاورمیانه بیش از پیش دریافته اند که نیازمند تقویت ارتباطات نزدیک با مقلدان خویش در غرب هستند. آنان در کنار تأسیس مراکز، در صدد پاسخ گویی به چالش های مدرنیته بوده اند و

این امر را از راه بیشتر در دسترس بودن برای مقلدان خود در آمریکا و نیز ارسال سفرایی برای دیدار با آنان میسر ساخته اند. اخیرا گونه متمایزی از متون فقهی موسوم به مستحدثات از مراکز فقهی و دینی شیعه در قم و نجف پدید آمده است. وجه بدیع این متون آن است که نشان از آغاز تلاش فزاینده مراجع برای پاسخ گویی به مسائل تأثیرگذار بر زندگی شیعیان در غرب دارد. این نوشته ها مجموعه ای از پاسخ های مراجع به سؤالاتی است که مقلدان در غرب مطرح کرده اند. مراجع در تلاش برای تقویت آگاهی دینی، تأثیرات قابل ملاحظه ای بر زندگی مسلمانان آمریکا بر جای می نهند. بیشتر مراکز دینی، خود را وابسته به مراجع مختلف نموده اند. در مقایسه با عملکرد اهل تسنن در آمریکا، به این نتیجه می رسیم که جوامع اهل سنت تحت تأثیر جنبش های بزرگی از شبه قاره هند و خاورمیانه هستند که در زندگی مسلمانان نفوذ کرده و مساجد را به عنوان پایگاه فعالیت خویش به کار گرفته اند. هدف نهضت های سنی مذهب، مثل تبلیغ و جماعت اسلامی، دعوت مسلمانان به پیروی از سنت رسول خدا و صحابی سابقین است. عملکرد شیعه در غرب تا حدی متفاوت است. تشیع در آمریکا به جای آنکه از طریق جنبش های عظیم، دعوت به کیش خود نماید، تأکید صریح بر پیروی از فتاوی مراجع دارد و این بدان روست که مرجع تقلید در غیبت امام دوازدهم، نماینده او به شمار می رود.

خطبا در آمریکا

گذشته از علمای شیعه، شیعیان آمریکا تحت تأثیر طبقه وعاظ معروف (خطبا) قرار دارند که به ویژه در ماه های محرم و رمضان به میان جمعیت های شیعی می آیند. گرامی داشت شهادت حسین بن علی علیه السلام، سیط پیامبر صلی الله علیه و آله در ماه محرم زمینه اصلی را برای خطبا به منظور انتقال تعالیم شیعی به توده مردم فراهم آورده است. در هیچ یک از اوقات سال همانند محرم خطیب شیعی چنین شنودگانی در اختیار ندارد. خطبا غالبا واعظان سیاری هستند که مساجد را پایگاهی برای القای ارزش های اسلامی، پیاده کردن اسلام واقعی، تشویق عامه به ابراز پرهیزگاری و تقویت الگوهای اصیل رفتاری، مثل جدایی زن و مرد در محافل عمومی، قرار داده اند.

خطبا تحت تعلیمات ویژه ای قرار گرفته اند تا بتوانند مناقب ائمه را بیان کنند و مصایب و رنج های آنان را

در طول تاریخ بازگو کرده، احساسات مستمعان را از طریق خطابه های احساسی برانگیزند. خطبا با انتقال آراء و اندیشه های مقبول کشور خود به آمریکا، پیوندی میان شیعیان آمریکا و شیعیان دیگر مناطق جهان پدید می آورند. بعضی از خطبا به عنوان نماینده جنبش های سیاسی خارجی عمل کرده و گروهی دیگر دیدگاه های متفکران خاورمیانه را منعکس می کنند. خطبای عراقی داستان هایی درباره ائمه نقل کرده، پیام مراجع را نیز به مقلدانشان می رسانند. آنان ترسی را که مردم عراق تحت حکومت صدام حسین با آن روبرو هستند، بازگو می کنند. در بسیاری از اجتماعات، از خطبای زن دعوت به عمل می آید تا برای مجالس صبحگاهی زنانه سخنرانی کنند. بعضی از خطبا به طور منظم مباحثات ضد اهل سنت را مطرح می کنند. گرچه این نوع وعاظ می توانند با جذب عواطف و تقویت دیدگاه های ریشه دار تاریخی، سخنی برای جمعیت بزرگ سال مهاجر داشته باشند، اما برای نسل جوان و روشن فکر، که ربطی

میان این موضوعات و نیازهای خود در آمریکا نمی بینند، این مطالب غریب و بیگانه اند. در چنین شرایطی است که ما نیازمند بررسی اهمیت اجتماعات مذهبی در شکل دهی زندگی شیعیان در آمریکا هستیم.

مجالس و شکل گیری هویت شیعی در آمریکا

در کنار بنیادهای عمده تأسیس شده از جانب آیات شیعی، مراکزی نیز برای ارائه خدمات به اجتماعات شیعی منطقه پدید آمده اند. در این مراکز است که مجالس معمولاً برگزار می گردند. از لحاظ تاریخی، این اجتماعات برای ذکر مصایب ائمه شیعه و برانگیختن عواطف شنوندگان برپا می شده اند. باید نقش این مجالس را در تنظیم زندگی سیاسی اجتماعی و دینی شیعیان آمریکا به درستی درک کرد. یکی از عناصر اساسی در حیات دینی شیعه، بزرگداشت شهادت حسین علیه السلام جاست. این امر شیوه ای مطلوب برای رهبران شیعه به منظور بسیج مردم فراهم می آورد. مجالس معمولاً در حسینیه ها برگزار می گردند. امور دیگری نظیر مراسم عبادت، تعلیم آداب اجتماعی، ازدواج و تمهیدات مراسم تدفین نیز در این حسینیه ها انجام می شوند. گرچه در طول سال سخنرانی هایی در حسینیه ها برگزار می گردند، ولی اجتماع عظیم شیعیان در ماه محرم، ماه شهادت حسین علیه السلام، صورت می پذیرد. در این مجالس است که خطبا حوادث کربلا را بازگو نموده، عواطف دینی را نسبت به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله حیاتی دوباره می بخشند و به چالش های زندگی در جامعه مادی غربی می پردازند، همان گونه که شویل می گوید: یادآوری نبرد کربلا به عنوان حادثه مهم تاریخی و دینی برای مسلمانان شیعه، در مسیری که هویت منحصر به فرد خویش را در میان امت بزرگ اسلامی حفظ می کنند، بسیار حیاتی است. برگزاری مجالس بزرگداشت حادثه کربلا موجب شده تا جمعیت شیعی خود را به نحو آسان تری با محیط کانادایی وفق دهد. یادآوری و احیای حوادث کربلا جامعه شیعی را قادر می سازد تا جایی در شمال آمریکا بیابد که هم مربوط به آمریکای شمالی و هم اسلامی است. از این رو، می توانند عناصر فرهنگی آمریکای شمالی را اسلامی کرده و در عین حال، با خلایق، اسلام را با محیط آمریکای شمالی وفق دهند. ارائه مباحثات عمیق مجادله ای و تکرار اخبار مظلومیت های تاریخی خاندان پیامبر به نفوذ اسلام شیعی در میان نسل جوان کمک کرده است. این مجالس همچنین در صدد تأحقانیت عقاید شیعی و اعمال مذهبی آن را به نحوی اثبات کنند تا هویت ممتاز شیعی را در آمریکا حفظ کنند. این کارکرد تعلیمی برای اقلیتی مذهبی که پیوسته ملزم به دفاع از عقاید خویش در برابر حملات مداوم وهابیان در آمریکاست، ضروری می نماید. این مجالس، که از خارج از آمریکا تأثیر می پذیرند، با ایجاد پیوند میان حوادث کربلا و جامعه معاصر به عنوان منبع تهذیب نفوس، به جوانان شیعه آمریکایی می آموزند که تاریخ مقدس شیعه، حتی در محیط غیر اسلامی نیز ارادت به خاندان پیامبر علیهم السلام را می طلبد. این گونه است که مجالس ابزار مهمی در تداوم میراث و روحیات شیعی شده اند. این مجالس برای بانیان و برگزار کنندگان آن نیز وسیله ای مهم برای ایجاد اصلاحات ضروری را فراهم می کنند؛ چرا که این اقلیت دینی در تلاش است تا هویت خویش را در میان چالش های جامعه تکثرگرا حفظ و اظهار نماید. این مجالس با مراسم عبادی و روحبخش و عمیق نیز توأمان هستند. این مراسم عبادی، که از خارج به درون آمریکا آمده، لحظه ای تاریخی را زنده کرده و خلأ معنوی ناشی از زندگی در جو غیر مذهبی را پر می کنند. مراسم مربوط به حوادث کربلا به مؤمنان فرصت تجربه فضای کربلا را در آمریکا می دهند و انعکاسی فردی و اجتماعی پدید می آورند، به حدی که مؤمنان را به چالش می کشند تا رفتار خویش را بر مبنای اعمال اسوه گونه ائمه شیعه استوار نمایند. مراسم محرم است که به اسلام در آمریکا صبغه متمایز شیعی می دهد؛ چرا که این مراسم شیعیان را از اهل سنت و همه دیگر فرق مسلمانان متفاوت می سازد. بعضی از گروه ها این مراسم را در ملا عام برگزار می کنند و در خلال آن، نوشته هایی درباره اسلام توزیع می کنند. تعزیه خوانی حوادث کربلا در ملا عام، به این گروه ها فرصت ابراز مطالبی درباره هویت خویش می دهد. از این رو، آنچه ذاتاً بازخوانی حوادث تاریخی به شمار می آید، طوری به کار گرفته می شود تا سوء برداشت های غرب از اسلام را از بین ببرد. شیعیان با برگزاری مراسم محرم در ملا عام، از این مناسبت برای تقویت حسن تفاهم با همسایگان غیر مسلمان خویش بهره می گیرند. مراسم محرم، که از خارج آمریکا سرچشمه می گیرند، برای ایجاد هویت شیعی نیز کاربرد داشته اند. بر اساس یک نظرسنجی که من به سال ۱۹۹۶ انجام دادم، یکی از مؤسسات آشکارا انجام مراسم سوگواری ایام محرم را با هویت شیعی پیوند می داد. این مؤسسه با افتخار اذعان می داشت: ما نخستین بار مراسم جلوس را در آمریکای شمالی انجام دادیم. شیعیان هندی - پاکستانی با مراسم زنجیر زنی هویت شیعی خویش را ابراز می دارند. برای بعضی از گروه های ایرانی، هویت شیعی با پوشیدن نوع خاصی از لباس نمایان می شود. با این وجود، همه گروه های شیعی هویت خویش را برجسته نمی سازند. یکی از سوالات من در نظرسنجی، به تنشی که میان حفظ هویت بارز شیعی و یا صرفاً یک مسلمان بودن پدید می آمد، ارتباط داشت. شایان توجه است که در مراکز مستقر در نواحی دارای جمعیت اندک شیعه، تمایل به همگونی با اکثریت مسلمانان بیش از جاهایی مثل نیویورک و واشنگتن است که شیعیان از حمایت بیشتری از جانب هم کیشان خویش برخوردارند. به همین دلیل است که یکی از این مراکز اظهار می دارد: با آنکه مسجد ما شیعی است، ولی در آن همیشه به روی تمام مسلمانان باز است. این امر برای اقلیت شیعه ضروری است. جمعیت های کوچک شیعی با آنکه علایق شیعی خود را رها نمی کنند، اما بیش از جمعیت های کلان شیعی مایل به عدم تأکید ویژه بر تمایلات شیعی خویش هستند. این امر به آن دلیل است که شیعه با دو مسئله روبه روست: مسئله اول اقلیت مسلمان بودن و مسئله دوم اقلیت شیعه بودن. باید به خاطر داشت که چالش های فراروی شیعه در آمریکا بیش از آن چیزی است که اهل سنت با آن مواجهند. این بدان سبب است که شیعه نه تنها در پی ابراز هویت اسلامی خود در غرب است، بلکه بر هویت شیعی خویش نیز تأکید دارد. مجالس سوگواری محرم است که به تثبیت مورد اخیر کمک می کند.

فرهنگ‌های خارجی در مراکز شیعی

عناصر فرهنگی خارج از محیط آمریکا نیز مسلمانان آمریکا را تحت نفوذ گرفته‌اند. بسیاری از مهاجران برای تقویت بنیه اجتماعی و فرهنگی خویش، مدام با وطن اصلی خویش ارتباط برقرار می‌کنند تا سنت‌های آبا و اجدادی به همراه آورده را تداوم بخشند. به جای آنکه سازمان‌های دینی مبتنی بر خاستگاه صرفاً اسلامی در آمریکا پدید آیند، خصیصه‌های دیگری همچون تأثیرات قومی، فرهنگی و حتی ملی جای آن‌ها را گرفته و حاکم شده‌اند. روند قوم‌گرایی شامل پیوند جمعیتی خاص با ویژگی‌های مشخص فرهنگی برای بسیاری از گروه‌ها حایز اهمیت است؛ چرا که موجب اتحاد اعضای جمعیت شده و آداب و رسوم به همراه آورده از وطن اصلی را تداوم می‌بخشد. از این‌رو، مساجد بر اساس گروه‌های قومی تقسیم شده و متولیان آن‌ها همچنان با آداب و رسوم وطن اصلی در ارتباط باقی می‌مانند. اعضای جامعه شیعی در فرایندهای مبادلات فرهنگی و تعریف و کسب مجدد یک فرهنگ متفاوت، مسیرهای

متفاوتی برای تطبیق با محیط آمریکایی در پیش گرفته‌اند. شیعیان عراق، که پس از جنگ خلیج فارس در آمریکا پناه گرفته‌اند، ارتباط خویش را با وطن اصلی دوباره برقرار می‌کنند و در این روند، فرهنگ متمایز خویش را به همراه می‌آورند. آنان اغلب شیعیان سکولار را سرزنش می‌کنند و این امر موجب درگیری بیشتر، هم در درون مراکز اسلامی و هم میان این مراکز می‌گردد. افزون بر این، آنان که در مناطقی همچون نجف و کربلا، که محل سکونت مراجع است، زیسته‌اند، از حس عمیق تعهد مذهبی برخوردارند؛ تعهدی که شیعیان ایرانی و لبنانی همیشه از آن بهره‌مند نیستند. لبنانی‌ها در محیطی

تکثرگرا و دارای تسامح بیشتر پرورش یافته‌اند، در حالی که بسیاری از ایرانیان تحت تأثیر برنامه‌های تجددخواهانه و غربی‌سازانه شاه بوده‌اند. از همین جاست که نگاه فرهنگی آنان کاملاً متفاوت است. فرهنگ‌های متنوع وارداتی مراکز فرقه‌ای را در آمریکا پدید آورده و موجب از خود بیگانگی شیعیانی شده‌اند که از پیشینه فرهنگی متفاوتی برخاسته‌اند. برای

فراهم آوردن تسهیلات، به ویژه برای شیعیان عراق، مرکزی عراقی موسوم به مرکز کربلا در دیربورن پس از پایان جنگ خلیج تأسیس شده است. ورود فرهنگ‌های بیرون از آمریکا موجب بروز تنش‌های قابل توجهی در اجتماع شیعیان شده است. این تنش‌ها را در نحوه اداره این مراکز می‌توان دید و تشخیص داد. نظرسنجی من از نهادهای شیعی نشان می‌دهد که در بسیاری از مراکز، خدمات به همان نحوی که در موطن اصلی ارائه می‌شوند، در اینجا (آمریکا) نیز ارائه می‌گردند، بدون هیچ توجهی به نیازهای اعضای جامعه شیعی در این محیط آمریکایی. تحمیل یک فرهنگ بیگانه در این مراکز، جوانان را در اجتماعات شیعی منزوی کرده است. برنامه‌هایی که در این مراکز برگزار می‌گردند حتی در میان خود اعضای اقلیت، ایجاد علاقه نمی‌کنند. بزرگ‌سالان روشن‌فکر مآب و نسل جوان آداب و رسوم آبا و اجدادی را نمی‌پذیرند و خواهان تغییرات در ساختار برنامه‌های ارائه شده هستند. به سبب مشکلات زبانی و تشریفات امور دینی، بسیاری از اعضای جامعه شیعی از مساجد بیگانه شده‌اند، گواه مسئله اینکه میانگین جمعیت مستمعان برای خطابه در پنجشنبه شب‌ها در بسیاری از مراکز معمولاً بین بیست تا سی نفر است. مشکلات حاصل از تحمیل فرهنگ‌های بیرونی و فقدان مشارکت نسل جوان در مراکز اسلامی، نگرانی‌های بسیاری از والدین را برانگیخته و منجر به بازنگری در انواع برنامه‌های موجود در این مراکز شده‌اند. نظرسنجی من نشان می‌دهد که بیشتر نهادها ایجاد برنامه‌های مخصوص جوانان را از جمله نیازهای مبرم خویش می‌دانند. هفتاد درصد از مؤسسات، که با آن‌ها مصاحبه شد، اظهار داشتند که در صدد ایجاد برنامه‌هایی برای جذب جوانان به درون اجتماعات شیعی هستند. با این وجود، بسیاری از آن‌ها متحیرند که چگونه جوانان را به مراکز اسلامی بکشانند. یک نکته در پاسخ‌ها، ارزش یادآوری دارد: جوانان مسلمان بیش از آنکه به سوی برنامه‌های سنتی مسلمانان بیایند، جذب برنامه‌های آمریکایی شده‌اند. از این‌رو، انتظار می‌رود آنان بیش از آنکه جذب مراسم عبادی شوند، گرایش بیشتری به اردوهای تفریحی و گفت‌وگوهای دوستانه نشان دهند. جوانان آنچه را مهاجران بزرگ سال جامعه شیعی اسلام اصیل می‌شمرند، نمی‌پذیرند؛ آنان بیشتر در تلاشند تا میان فرهنگ و دین

● مساجد بر اساس گروه‌های قومی تقسیم شده و متولیان آن‌ها همچنان با آداب و رسوم وطن اصلی در ارتباط باقی می‌مانند

● مشکلات حاصل
از تحمیل
فرهنگ‌های
بیرونی و فقدان
مشارکت نسل
جوان در مراکز
اسلامی،
نگرانی‌های
بسیاری از والدین
را برانگیخته و
منجر به بازنگری
در انواع
برنامه‌های
موجود در این
مراکز شده‌اند

تفاوت قابل شوند که این امر خود منجر به حرکت و انتقال الگو مانند از تفکر فرهنگی تحمیلی به سمت شیوه تفکر کاملاً آمریکایی شده است. با توجه به این واقعیت که بسیاری از جوانان مسلمان اکنون در دانشگاه‌ها و مراکز علمی با فرهنگ آمریکایی تربیت می‌شوند و با اندیشه‌هایی سرو کار دارند که مفاهیم سنتی را به چالش می‌کشند، از این‌رو، تنش‌های حاصل از تفاوت میان نسل‌ها تشدید می‌گردند. علاوه بر آن، میان وعاظ و جوانان در مراکز شیعی هیچ تعاملی وجود ندارد، سخنرانی‌ها به زبان و بیانی هستند که برای جوانان بیگانه‌اند و یا اینکه شکل تکراری داشته و به شدت جنبه جدلی به خود گرفته و کاملاً متمایزند از آنچه در دانشگاه‌ها جوانان به آن عادت دارند. آنان با چالش‌های فکری عینی‌تری در دانشگاه‌ها سرو کار دارند. به خاطر داشتن این نکته بسیار حایز اهمیت است که در مذهب تشیع، عامل فرهنگی بیش از مکتب تسنن مورد تأکید است، در حالی که برنامه‌های مذهبی اهل سنت به نماز محدود می‌شود و مسلمانان از بسترهای گوناگون قومی در آن به جماعت حاضر می‌شوند. در تقویم شیعی، موالید و وفیات ائمه اهمیت می‌یابند. شیعیانی که در حسینه‌ها اجتماع می‌کنند، از گروه‌های قومی متفاوتی هستند. شیعیان پاکستان، مناسبت‌هایی همچون شهادت حسین بن علی علیه‌السلام را به شیوه‌ای متفاوت از آنچه شیعیان عراقی و یا ایرانی دارند، برگزار می‌کنند.

روابط شیعه و سنی در آمریکا

روابط میان شیعه و سنی در آمریکا تحت تأثیر شرایط سیاسی خاور میانه است. انجمن دانشجویان مسلمان در سال ۱۹۶۳ از سوی دانشجویان ایلینویز - اوربانا تأسیس شد. ملتزم شدن به این نکته که اسلام ورای ملاحظات فرقه‌ای است و شیعه و سنی باید در کنار هم مراسم عبادی خویش را بجا آورند، از ویژگی‌های مهم دوران شکل‌گیری این انجمن بود. در واقع، چهار رئیس نخست انجمن، شیعه بودند. تا اواخر دهه هفتاد میلادی، شیعه و سنی اغلب با یکدیگر کار می‌کردند و برنامه‌های مشترکی در انجمن و حتی در مساجد برگزار می‌کردند. یاسین الجبوری به خاطر می‌آورد که در دهه هفتاد، او علی‌رغم تعلقات شیعی‌اش، می‌توانست در مساجد اهل تسنن سخنرانی نماید و امامت نماز را بر عهده بگیرد. انجمن به تدریج تحت تأثیر حوادث خارجی قرار گرفت. نبردهای ایدئولوژیک اخیر میان ایران و عربستان سعودی موجب در حاشیه قرار گرفتن شیعه در انجمن گردید. بسیاری از دانشجویان شیعه از تبعیض‌های دینی و ممنوعیت شرکت در فعالیت‌های انجمن و انتقادات شدید ائمه جمعه از شیعیان رنجیده‌خاطرند. تجزیه و پراکندگی دانشجویان مسلمان اغلب به تعارض میان شیعه و سنی در بسیاری از دانشگاه‌ها انجامیده و موجب گردیده است که شیعیان گروه‌های مشابهی در برخی از دانشگاه‌ها تأسیس نمایند. برای نمونه، دانشجویان شیعه در دانشگاه تورنتو، سازمانی به نام اهل‌البیت پدید آوردند. در بعضی از دانشگاه‌ها، دانشجویان ایرانی انجمن دانشجویان مسلمان گروه فارسی زبان (ا.ت.پ. ات.ب) را سازمان‌دهی کرده‌اند. درگیری سیاسی ایران و عربستان در خاورمیانه، مسلمانان آمریکایی را در حوزه‌های متفاوتی تحت تأثیر قرار داده و دشمنی میان شیعه و سنی را موجب شده است. تفاوت‌های سیاسی و مذهبی در خاورمیانه به مناقشات شیعه و سنی در تعدادی از انجمن‌های اسلامی، مساجد، زندان‌ها و اینترنت نیز کشیده شده‌اند. سیل مهاجران محافظه‌کار، روند ایجاد اختلاف میان جمعیت‌های مسلمان را تشدید کرده است. مهاجرت موجب گسترش روح محافظه‌کاری در بسیاری از مراکز شده و به دسته‌بندی فرقه‌ای و مباحثات میان دو حوزه فکری جاهل سنت و تشیع دامن زده است. هر دو گروه از جمعیت مهاجر تجربیات و تعصبات تلخ خویش را به همراه آورده و به این دلیل، تمایل به تکرار آنچه در خارج جریان دارد، در میان آنان موجود است تا آمریکا را به صحنه مبارزه میان اختلافات فرقه‌ای تبدیل نمایند. زندانیان شیعه تبعیض وسیعی را در نظام زندان‌ها گزارش می‌کنند. بسیاری از آنان شکایت دارند که کتاب‌های شیعی که در کتابخانه نگه‌داری می‌شوند توسط زندانیان اهل تسنن جمع‌آوری گردیده‌اند. عصبانیت و خشم اغلب به برخوردهای فیزیکی در دارالتأدیب‌ها و به سلول انفرادی افتادن بعضی از زندانی‌ها منجر می‌شود. زندانیان شیعی اکنون خواهان سخنرانی‌هایی هستند که مذهب آنان را منعکس کند و مایلند تا مراسم عبادی خود را مطابق فقه شیعه به

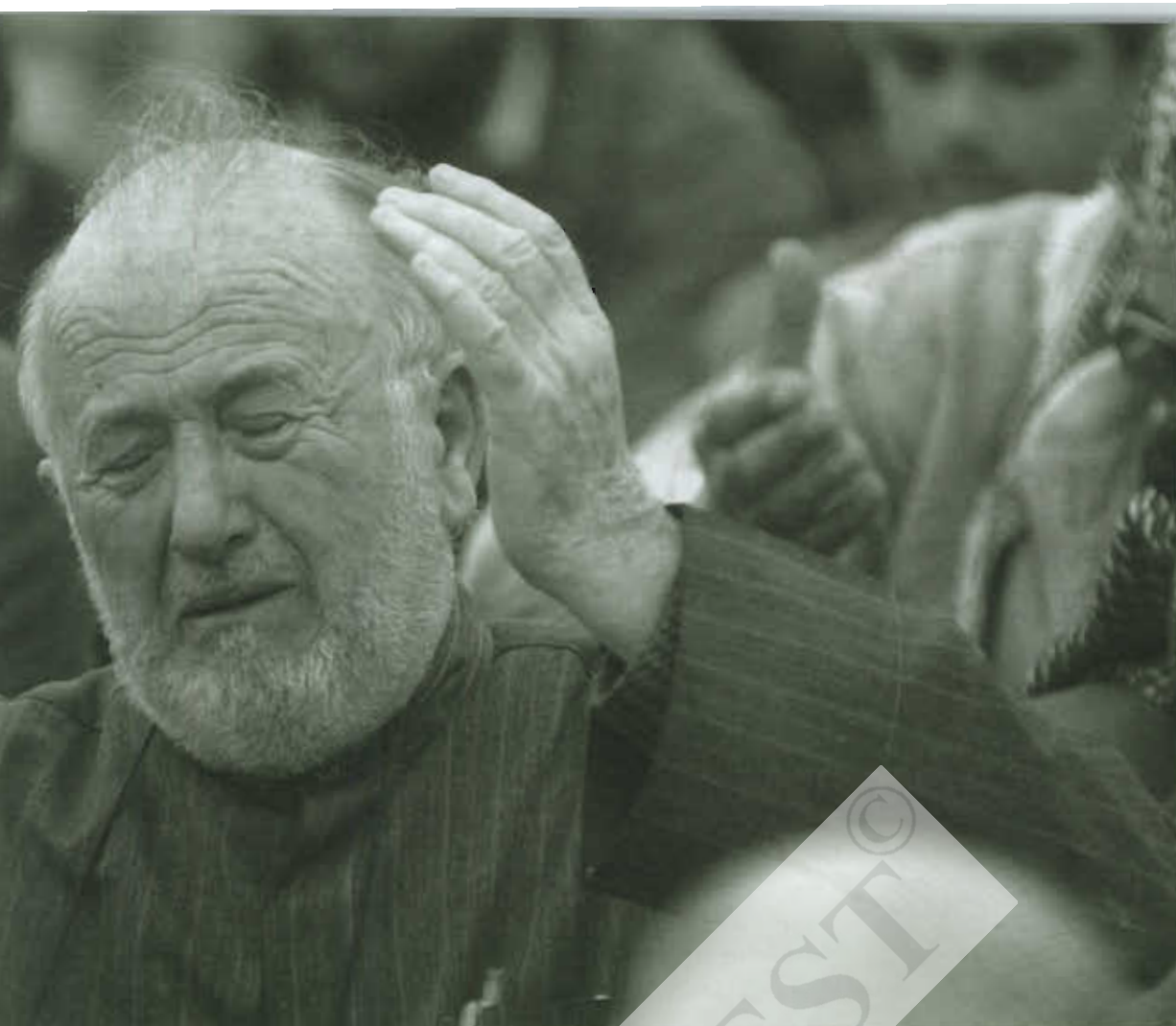
انجام برسانند. مناقشات مذهبی و سیاسی دنیای اسلام اکنون جهانی شده و مسلمانان آمریکا را نیز تحت تأثیر قرار داده‌اند. مسائل هویتی و علایق فرقه‌ای، مسلمانان آمریکا را به گروه‌های متنوع تجزیه کرده و آنان را از همکاری بر مبنای مشترک باز داشته است. رقابت و فرسایش در خارج از آمریکا در آمریکا تکرار شده و منجر به پیدایش آثار نوشتاری فرقه‌ای شده است. نوشته‌هایی ضد شیعی نظیر خطوط العریضه و رهایی از تشیع به طور وسیع در آمریکا توزیع شده‌اند.

شیعیان در پاسخ، دست به ترجمه و توزیع آثار محمد تیجانی، سنی شیعه شده تونس، زده‌اند که اولین کتاب او تم اهدیت بود و تأثیر شگرفی در گرایش اهل سنت به تشیع در آمریکا داشت. شکایت شیعیان از آن است که اصول و آداب آنان بیشتر از سوی اهل تسنن و نه غیرمسلمانان مورد حمله واقع می‌شود. از این رو، برای شیعیان آمریکا چالشی دوگانه در پیش است: تضمین عدم تشبه نسل جوان تر به غرب و نیز عدم تأثیرپذیری از سخنرانی‌های ضد شیعی. شیعیان به حفظ هویت ویژه فردی و جمعی خویش بیش از اشاعه آن در میان دیگران اهمیت می‌دهند و صحیح است که بگوییم: کانون اصلی توجهات شیعیان آمریکا بیشتر معطوف به حفظ خودشان است، نه اینکه محدوده معنوی و مذهبی خویش را توسعه دهند. رهبران شیعه و سنی هر دو تلاش کرده‌اند تا تنش‌های فرقه‌ای را خنثا کنند. بسیاری از سخنرانی‌های شیعه سنی برگزار می‌گردند که اعضای هر دو فرقه برای شرکت در آن‌ها دعوت می‌شوند. مصطفی القزونی، امام جماعت شیعیان، نیز به طور منظم با رهبران سنی مذهب در تعامل است. او عضو مجلس شورایی است که متشکل از هفتاد ائمه جماعت مساجد شیعه و سنی است. امام قزونی گاهی ائمه جماعات اهل تسنن را برای سخنرانی در محافل شیعی در مسجد خود، اورنج کانتی کالیفرنیا دعوت می‌کند. ائمه جماعات هر دو فرقه مشتاقند تا دو گروه را متحد سازند. در یک مهمانی، که اخیراً هفته‌نامه مسلم آبزرور در دی‌ترویت برپا داشت، یکی از ائمه جماعات اهل تسنن نماز مغرب را امامت نمود و برای تأکید بر اهداف وحدت‌گرایانه این هفته‌نامه، نماز عشا را یکی از ائمه جماعات شیعی مذهب برگزار کرد.

تأثیرات ایران در آمریکا

لازمه مطالعه تشیع بررسی نقش ایران در آمریکاست. تأثیر انقلاب ایران به طرق متعدد در آمریکا قابل درک است: سیل مهاجران شیعه، اینترنت و ورود ادبیات بیرون از آمریکا. مهاجران اثرات ماندگار انقلاب بر خود را به همراه آورده و به شیعیان آمریکا منتقل می‌سازند. تعدادی از مسلمانان پس از انقلاب به ایران دعوت شدند و بسیاری از آنان در بازگشت، شوق و علاقه تازه‌ای برای ابراز پرشور اسلام خویش در آمریکا پیدا کردند. این شور و تکاپو، خود را به شیوه‌های متعدد نشان داد، از ممنوعیت‌شنای مختلط در مدارس گرفته تا ایجاد مکان‌های عبادت در بعضی فرودگاه‌ها. بسیاری از مسلمانان پس از انقلاب، شروع به خواندن نمازهای روزانه و گرفتن روزه نمودند و مصرف الکل را متوقف کردند. انقلاب ایران همچنین موجب عنایت ویژه‌ای به چگونگی پرورش یافتن فرزندان در آمریکای شمالی گردید. نوشته‌ها درباره ایران اساساً در مراکز اسلامی انتشار می‌یابند؛ مراکزی که برنامه‌های آموزشی، کتابخانه‌ها و مکان‌هایی برای اجتماعات شیعیان فراهم می‌آورند. افکار و گفته‌های امام خمینی رحمه الله به طور گسترده در این اجتماعات و همایش‌ها منتشر می‌شوند. تأثیرات خارجی در این مراکز بسیار مشهود و ملموس هستند. تأثیر انقلاب ایران تنها بر مسلمانان شیعه آمریکا محدود نمی‌شود. مطابق نظر حداد، ۸۵ درصد مصاحبه‌شوندگان در نظر سنجی، از سقوط رژیم شاه ابراز خشنودی کرده‌اند. انقلاب حس غرور را تزریق نمود و فضای ابراز هویتی مثبت پدید آورد که در نگاه بسیاری از مسلمانان، اثبات وعده خداوند مبنی بر پیروزی مؤمنان بود. تأسیس یک دولت اسلامی، به عنوان اعطای قدرت از جانب خداوند به جامعه اسلامی تعبیر گردید و نیز نشان از اینکه رستگاری در آمریکا تنها از فرایندی شبیه آن حاصل خواهد شد، که در آن مسلمانان با اجتناب از ارزش‌های غربی و بازگشت به اسلام محمدی صلی الله علیه و آله اختیار زندگی خویش را به دست بگیرند. به سبب روابط نه‌چندان مناسب ایران با آمریکا، فعالیت‌هایی با پشتیبانی ایران به صورت علنی و آشکار انجام نمی‌گیرند. با آنکه دامنه فعالیت‌های ایران

● **تأثیر انقلاب
ایران تنها بر
مسلمانان شیعه
آمریکا محدود
نمی‌شود. مطابق
نظر حداد، ۸۵
در صد
مصاحبه‌شوندگان
ن در نظر سنجی،
از سقوط رژیم
شاه ابراز
خشنودی
کرده‌اند**

به وسعت فعالیت‌های جامعه جهانی مسلمانان پشتیبانی شده از سوی عربستان نیست، اما ایران توانسته است تأثیرات خود را در شکل‌های گوناگون بر جای نهد. در حوزه دانشگاهی، برنامه مبادله‌ای پدید آمده که به موجب آن، تعدادی از طلاب تحصیل کرده در حوزه علمیه قم، دوره دکتری را در دانشگاه مک گیل مونترال سپری خواهند کرد، بسیاری از این دانشجویان امیدوارند پس از دریافت دکترا، در غرب مشغول تدریس شوند. گروه‌های غیررسمی ایران نیز در آمریکا فعال هستند. انتشارات انصاریان قم اخیراً شمار زیادی از کتاب‌های شیعی را منتشر کرده است که برای نوگرویدگان به تشیع در زندان‌های آمریکا می‌فرستد. مجلات مورد حمایت ایران مانند مجوبه، ندای اسلام و توحید به طور وسیعی در آمریکا توزیع می‌شوند. افزون بر این، آثار متفکران ایرانی همچون مرتضی مطهری، علی شریعتی و سروش تأثیر چشمگیری در شکل‌گیری تفکر بسیاری از مسلمانان شیعه آمریکا داشته‌اند. حضور ایران در مساجد و مراکز اسلامی چشمگیرتر است. بنیاد علوی واقع در نیویورک به تأسیس مراکز شیعی در بخش‌های گوناگون آمریکا کمک کرده است. بنیاد علوی، مرکز آموزش اسلامی در مریلند و هوستون را تحت حمایت خویش دارد. اگرچه این مراکز آشکاراً تمایلات ایرانی خود را بروز نمی‌دهند، ولی مواضع و افکار (دولت) ایران در قالب مواظظ و رهنمودها و یا نوع تصاویر آویخته شده منتقل می‌گردند و این بنیاد علوی است که اغلب ائمه جماعت مراکز اسلامی را تعیین می‌کند. آموزه‌ها و اندیشه‌های سیاسی - مذهبی ایرانی مآب از طریق آن‌ها نشر می‌یابند. انقلاب ایران بعضی از جنبش‌های آفریقایی - آمریکایی را تحت تأثیر قرار داده است. عیسی محمد، بنیانگذار جنبش انصارالله که سرخورده از اهل سنت است، پس از انقلاب ایران به تشیع گروید. حدود سال ۱۹۸۲ او کاربرد اصطلاحات شیعی را آغاز نمود و نقش علی علیه السلام را (که به زعم او سیه چرده بود) تأیید کرده و از اسلام اهل سنت دست برداشت. وی افزون بر این، خود را از طریق فاطمه علیها السلام و علیج علیه السلام به پیامبر صلی الله علیه و آله منسوب نمود. ادعای مهدویت او نیز با انتظارات منجی گرایانه شیعی همخوانی داشت.

گرایش به تشیع در آمریکا

فعالیت‌های تبلیغی و دعوت به تشیع در آمریکا فاقد حمایت مالی هستند، ولی در مقابل، جامعه مسلمانان جهان از سوی عربستان سعودی حمایت مالی می‌شود و در قبال این حمایت، جامعه منافع دینی عربستان را در آمریکا تأمین کرده و به شیوه‌های گوناگون، دیدگاه وهابیان را منتشر می‌کند. ولی برعکس، برای حمایت مالی از کارهای تبلیغی تشیع، نه نهادی وجود دارد و نه کشوری. اواخر دهه هفتاد میلادی سازمان‌های خارجی همانند سازمان جهانی خدمات اسلامی، کتاب‌هایی برای توزیع در انجمن‌های اسلامی جیپوری در جورجیا ارسال نمودند. هیأت اسلامی بلال، که از دهه شصت میلادی در آفریقای شرقی مشغول دعوت و تبلیغ بوده نیز کتاب‌هایی به آمریکا ارسال داشته است. تا جولای سال ۷۷۰۰ کتاب و کتابچه به آمریکا پست شده بودند. بعضی منابع خصوصی ایرانی نیز

● دهه گذشته
شاهد روند
فزاینده تأثیرات
خارجی بر
مسلمانان
آمریکا بوده
است. مسلمانان
خارج از آمریکا
با نیت کمک به
برادران و
خواهران
آمریکایی خود،
تلاش کرده‌اند
تا زندگی
مسلمانان
آمریکا را به
شیوه‌های
گوناگون سامان
دهند

مثل انتشارات انصاریان، مستقر در تهران، نوشته‌های شیعی را به زندان‌های آمریکا می‌فرستند. در سال‌های اخیر، مرکز پژوهشی و تعلیم اسلامی مستقر در کانادا، آموزش مکاتبه‌ای را آغاز کرده است و از این راه، گرویدگان و یا علاقه‌مندان به تشیع را تحت تعلیم قرار می‌دهد. به دلیل سن نسبتاً جوان بسیاری از این مراکز، تعداد اندکی از مساجد شیعه یا مراکز شیعی در آمریکا - اگر نگوییم هیچ - ورود به میان غیرمسلمانان و یا انجام گفت‌وگوی بین‌الادیان را مد نظر قرار داده‌اند. یکی از سؤالات نظرسنجی من به نوع فعالیت‌های تبلیغی انجام شده در این مراکز اختصاص داشت. بیشتر مراکز به این سؤال پاسخ ندادند. روشن بود که توجه بیشتر معطوف به ارائه خدمات دینی به اعضای جمعیت‌های شیعی است. فعالیت‌های تبلیغی شیعه در آمریکا محدود به شمار اندکی از سازمان‌های کم‌سرمایه است که برای فعالیت‌های تبلیغی وسیع، به درستی سازمان‌دهی نشده‌اند، نهادهایی همچون تحریک ترسیل قرآن، خدمات انسان‌دوستانه اسلامی در کانادا، هیأت‌های اسلامی پلال در آمریکا و تلاش‌های فردی همانند دکتر هاشم در واشنگتن، توجه خود را به غیرمسلمانان معطوف داشته‌اند. به هر حال، بحث درباره فعالیت‌های تبلیغی این نهادها فراتر از عرصه این تحقیق است. نظر سنجی‌های اخیر که انجام داده‌ام، نشان می‌دهد که رشد تدریجی در شمار زندانیان گرویده به تشیع وجود دارد. بسیاری از گرویدگان به تشیع نخست به تسنن گرویده بودند. جالب آنکه وهابیان با حملات شدید خویش علیه تشیع، کنجکاو بسیاری از گرویدگان به تسنن را، که قبلاً خبری از تشیع نداشته‌اند، برانگیخته‌اند. بسیاری از کسانی که به تشیع

گرویده‌اند، این کار را بر اساس مطالعات شخصی خود درباره تشیع انجام داده‌اند، نه آنکه از تبلیغ و دعوت وسیع جامعه شیعی اثر پذیرفته باشند. شمار زیادی از گرویدگان به علت عوامل درونی و نه بیرونی به تشیع روی آورده‌اند. با این حال، نوشته‌های یکی از گرویدگان به تشیع، بخصوص تأثیر چشمگیری در گرایش سنی‌ها به تشیع در آمریکا داشته است. نوشته‌های محمد تیجانی سماوی عامل خارجی مهمی در گرایش به تشیع در زندان‌های آمریکا در زمان‌های اخیر بوده است. تیجانی در تونس تولد یافت و از کودکی در قرآن و علوم دینی مهارت کامل پیدا کرده است. جایگاه او در عالم اهل سنت با مباحثات و ملاقات‌های علمی او با استادان الازهر قاهره مرتبه‌ای بلند یافت. نخستین کتاب او، ثم اهتدیت، (آن‌گاه که هدایت شدم) گزارشی تکان‌دهنده از جدالی درونی است که منجر به گرایش او به تشیع شد. او در راه مسافرت از قاهره به اسکندریه، بر روی یک کشتی بود که عقاید از پیش پذیرفته درباره تشیع در ذهن او به چالش کشیده شدند. او باورهای خویش را به چالش کشید و گرایش به سوی تشیع را تقویت نمود. او در چهار کتاب اصلی‌اش، ثم اهتدیت، فاسألوا اهل الذکر، کونوا مع الصادقین و الشیعه هم اهل السنه، با استفاده از آثار روایی اهل سنت، اصول متعارف و دیرینه اهل تسنن را به چالش کشید. او سرآغاز نزاع میان شیعه و سنی را به عصر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله بازگرداند. آثار تیجانی تأثیرهای بی‌شماری در زندان‌های آمریکا داشته‌اند؛ زندان‌هایی که بسیاری از اهل تسنن در آن به تشیع گرویده‌اند.

نتیجه

دهه گذشته شاهد روند فزاینده تأثیرات خارجی بر مسلمانان آمریکا بوده است. مسلمانان خارج از آمریکا با نیت کمک به برادران و خواهران آمریکایی خود، تلاش کرده‌اند تا زندگی مسلمانان آمریکا را به شیوه‌های گوناگون سامان دهند. البته تأثیرهای بیرونی منجر به درگیری‌هایی نیز در میان جمعیت مسلمانان آمریکا شده است. بعضی از این تنش‌ها از علاقه مسلمانان خارج از آمریکا به افزایش دامنه نفوذ اسلام سرچشمه می‌گیرد، که خود این امر به تحمیل ایدئولوژی‌های متفاوت منتهی می‌گردد. درگیری‌های سیاسی میان ایران و عربستان در خاورمیانه نیز منبع تنش بوده‌اند که خود را در آمریکا به نحو دیگری بروز داده‌اند. درگیری‌های بومی نیز به خاطر جمعیت مهاجران پدید آمده‌اند؛ جمعیتی که باید خود را با فرهنگ بیگانه وفق دهد. بحث درباره تشبه به غرب و یا دوری جستن از آن، موجب بروز اختلاف‌های بسیار میان بزرگ‌سالان و قشر جوان شده است. جامعه مسلمانان آمریکا در بسیاری از جهات، همان تنش‌هایی را تجربه می‌کند که جامعه یهودیان در بدو استقرار در آمریکا تجربه کرده‌اند. با کشمکش‌ها و دسته‌بندی‌هایی که در جامعه مسلمانان آمریکا وجود دارند، کاملاً محتمل است که این جامعه نیز به موازات دسته‌بندی‌های جامعه یهودیان، انشعاب پیدا خواهد کرد. جامعه مسلمانان آمریکا نه تنها با چالش گفت‌وگو میان ادیان مواجهند، بلکه باید در میان خود نیز دست به گفت‌وگو بزنند.

